

Мойсеєнко Людмила Володимирівна, магістр психології, ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 02000, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3730-6092>

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ ДРАМАТИЧНОЇ ПСИХОЕЛЕВАЦІЇ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ З ІНВАЛІДИЗУЮЧИМИ ПСИХОНЕВРОЛОГІЧНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ

Анотація

Ключові слова: підлітки, психоневрологічні захворювання, поведінка, психокорекція, методика драматичної психоелевації.

Постановка проблеми. В Україні спостерігається тенденція до зростання чисельності дітей з функціональними обмеженнями. При цьому особливої турботи потребують діти, які мають інвалідизуючі психоневрологічні захворювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Анатомо-фізіологічна перебудова організму є одним з найважливіших чинників, що обумовлює процес формування особистості у підлітково-юнацькому віці. Діти з порушеннями інтелектуального розвитку можуть мати певні обмеження в набутті комунікативних та соціальних навичок. Важливу роль в житті підлітків з особливими потребами відіграє соціалізація, тобто входження підлітка в суспільство.

Формулювання мети статті. Мета – розробити програму психокорекції поведінки підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку на основі методики драматичної психоелевації та оцінити її ефективність.

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження проводилося на базі спеціальної загальноосвітньої школи «Надія» м. Києва, експериментальну

групу склали 41 учень цієї школи, віком 12-15 років, з комбінованими соматичними та психоневрологічними порушеннями, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, заходів з психолого-педагогічної реабілітації. З метою психокорекції, ми використали методіку драматичної психоелевації І. Я. Медведєвої і Т. Л. Шишової, яку адаптували для підлітків із порушеннями розвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Після проведення корекційних занять за методикою драматичної психоелевації, діаграма поведінки показала зміни по всім показникам: нормальна адаптація виросла на 9,76% після корекційних занять. Підлітки значно менше соромляться, конфліктують, тривожаться, частіше обирають товариськість замість самотності.

Аннотація

Моисеенко Л. В., магістр психології, ЧАО «ВУЗ» МАУП », г. Київ, Україна. **Использование методики драматической психоелевации для коррекции поведения подростков с инвалидизирующими психоневрологическими заболеваниями.**

Ключевые слова: подростки, психоневрологические заболевания, поведение, психокоррекция, методика драматической психоелевации.

Постановка проблемы. В Украине наблюдается тенденция к росту численности детей с функциональными ограничениями. При этом особой заботе нуждаются дети, имеющие инвалидизирующие психоневрологические заболевания.

Анализ последних исследований и публикаций. Анатомо-физиологическая перестройка организма является одним из важнейших факторов, обуславливающих процесс формирования личности в подростково-юношеском возрасте. Дети с нарушениями интеллектуального развития могут иметь определенные ограничения в приобретении коммуникативных и социальных навыков. Важную роль в жизни подростков

с особыми потребностями играет социализация, то есть вхождение подростка в общество.

Формулировка цели статьи. Цель - разработать программу психокоррекции поведения подростков с нарушениями интеллектуального развития на основе методики драматической психоелевации и оценить ее эффективность.

Изложение основного материала. Наше исследование проводилось на базе специальной общеобразовательной школы «Надежда» г. Киев, экспериментальную группу составили 41 ученик этой школы, в возрасте 12-15 лет, с комбинированными соматическими и психоневрологическими нарушениями, которые нуждаются в коррекции физического и (или) умственного развития, мероприятиях психолого-педагогической реабилитации. С целью психокоррекции, мы использовали методику драматической психоелевации И. Я. Медведевой и Т. Л. Шишова, которую адаптировали для использования у подростков с нарушениями развития.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. После проведения коррекционных занятий по методике драматической психоелевации, диаграмма поведения показала изменения по всем показателям: нормальная адаптация выросла на 9,76% после коррекционных занятий. Подростки значительно меньше стесняются, конфликтуют, беспокоятся, чаще выбирают общительность вместо одиночества.

Annotation

Moiseenko L.V., Magister of Psychology, The Private Joint-Stock Company Higher Educational Institution Interregional Academy of Personnel Management; Kyiv, Ukraine. **Use of the method of dramatic psychoelectricity for the correction of behavior of adolescents with disabling psychoneurological diseases.**

Key words: adolescents, psychoneurological diseases, behavior, psychocorrection, methods of dramatic psychoelevation.

Formulation of the problem. In Ukraine there is a tendency to increase the number of children with functional limitations. At the same time children with disabling psychoneurological diseases need special care.

Analysis of recent research and publications. Anatomical and physiological rearrangement of an organism is one of the most important factors that determines the process of personality formation in adolescent and adolescence. Children with intellectual disabilities may have some limitations in communicative and social skills. An important role in the life of adolescents with special needs is played by socialization, that is, the admission of adolescents into society.

Formulating the purpose of the article. The purpose is to develop a program of psycho-correction behavior of adolescents with intellectual disabilities, based on the methodology of dramatic psychosis and evaluate its effectiveness.

Presenting main material. Our research was conducted on the basis of a special general school "Nadiya" in Kyiv, an experimental group of 41 students of this school, aged 12-15 years, with combined somatic and psychoneurological disorders, requiring correction of physical and (or) mental development, psychological and pedagogical rehabilitation. For the purpose of psychocorrection, we used the method of dramatic psychoelection of I. Ya. Medvedeva and T. L. Shishova, which was adapted for adolescents with developmental disorders.

Conclusions and perspectives of further research. After conducting correctional exercises using the method of dramatic psychosis, the behavioral diagram showed changes in all indicators: normal adaptation increased by 9.76% after correctional exercises. Teens are much less shy, confused, worried, more often choose sociability instead of loneliness.

Ключові слова: підлітки, психоневрологічні захворювання, поведінка, психокорекція, методика драматичної психоелевації.

Постановка проблеми. В Україні спостерігається тенденція до зростання чисельності дітей з функціональними обмеженнями. При цьому

особливої турботи потребують діти, які мають інвалідизуючі психоневрологічні захворювання. За статистикою, в Україні налічується 135,4 тисяч дітей-інвалідів, або 120 осіб на кожні 10 тисяч дітей. Згідно з поглядами А. Адлера, фізичний дефект тіла формує комплекс неповноцінності, який блокує повноцінне формування особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За Ф. Дольто, отроцтво – період перетворень, котрі роблять людину ламкою і вразливою. [5, 189 ст.]. Анатомо-фізіологічна перебудова організму є одним з найважливіших чинників, що обумовлює процес формування особистості у підлітково-юнацькому віці. Із фізіологічної точки зору, як наголошує Г. Крайг, підлітковий вік за швидкістю біологічних змін можна порівняти із фетальним періодом внутрішньоутробного розвитку і з двома першими роками життя. Проте, на відміну від немовлят, підлітки спостерігають за змінами, котрі із ними відбуваються, із змішаним почуттям інтересу, захвату і жаху. Здивовані, збентежені і невпевнені у собі підлітки постійно порівнюють себе із іншими і безперервно переглядають свій Я-образ [10, с.563].

Підлітковий період найбільш суперечливий в наукових доробках психологів, що зумовлено його кризовим, перехідним характером. «На отроцтво завжди дивилися як на період «бурі і натиску», період «тектонічних» зрушень і розломів емоційних площин душі», – наголошує Г.Крайг [7, с.600–601]. Втім, підлітковий вік не є однозначно кризовим. Ця позиція представлена працями вітчизняних психологів (М. Кле, Д. В. Коленов, А. В. Петровський, Х. Ремшмідт, М. Г. Ярошевський та ін.), які вважають, що форма, тривалість і гострота протікання вікової кризи може помітно відрізнятися залежно від індивідуально-типологічних особливостей дитини, соціальних та мікросоціальних умов, особливостей виховання у сім'ї, педагогічної системи в цілому [5].

В теорії поля Курта Левіна (K. Lewin), поведінка розглядається як функція особистості та навколишніх умов. У даному контексті, життєвий простір підлітка сповнений можливостями і водночас – невизначеності:

підліток частково належить до групи дітей, а частково – до групи дорослих. У підлітковому віці, пізнавальні процеси зазнають важливих змін, наближаючись у своїх параметрах до «дорослого» рівня. Зокрема, дістають подальшого розвитку специфічно людські, соціально зумовлені види пізнавальних процесів: довільна та внутрішня увага, спостережливність, теоретичне мислення, словесно-логічна пам'ять, мовлення, уява. Вдосконалюється регульованість пізнавальних процесів, свідоме ставлення підлітка до їх використання при вирішенні складних навчально-пізнавальних задач. Важливий вплив на пізнавальну сферу підлітка справляє мислення, внаслідок чого відбувається інтелектуалізація пізнавальних процесів. Сприймання супроводжується пошуком, міркуваннями. Пам'ять побудована на аналізі та розумінні матеріалу і спирається на використання прийомів запам'ятовування. Увага підлітка стає необхідним компонентом його вміння вчитись. Зростають можливості розподілу та переключення уваги, обсягу та її концентрації. Це стосується не тільки зовнішньої, але й внутрішньої уваги, яка особливо важлива для оволодіння значним за обсягом теоретичним матеріалом. Розвиток уваги в цьому віці безпосередньо пов'язаний з формуванням наполегливості, а її зростаюча довільність є прямим проявом вольової активності підлітка. Відчуття і сприймання виступають початковим етапом у процесі засвоєння знань. Це сприяє їх тіснішим зв'язкам з мисленням підлітка, яке супроводжує процес первинного ознайомлення з навчальним матеріалом. Подальшого розвитку зазнає цілеспрямоване сприймання – спостереження, яке характеризується планомірністю, послідовністю і систематичністю, включаючи розумові операції зіставлення, порівняння, узагальнення і класифікації сприйманих об'єктів. Поступове накопичення знань учнями спирається на зростання обсягу пам'яті. Таке зростання відзначається не лише кількісними показниками, але й якісним перетворенням матеріалу, швидко формується смислова логічна пам'ять. Найсуттєвішою зміною мислення підлітка є набуття останнім якостей теоретичності, формальності, рефлексивності [6, с.382 - 383]. Уява підлітка

відіграє важливі функції, як у його навчальній діяльності, так і в особистому житті. У навчальній діяльності функціонує репродуктивна та продуктивна уява. Продуктивна уява підлітка виявляється в творчих видах навчальних завдань. Урізноманітнюються її види за змістом образів: технічна, художня, наукова. Важливу роль в особистісному житті підлітка починає відігравати мрія, яка творить образи бажаного майбутнього і впливає на визначення життєвих планів підлітка [6].

Ступінь прояву інтелектуальних порушень відображається на особливостях фізичного та психічного розвитку дитини. Незважаючи на труднощі формування уявлень і набуття знань та навичок, за умови організованого корекційно-розвивального навчання та використання спеціальних методів, прийомів та засобів, діти з інтелектуальними порушеннями легкого ступеня мають можливості для розвитку та навчання. У таких дітей в основному збережено конкретне мислення, вони здатні орієнтуватися у практичних ситуаціях, у більшості з них емоційно-вольова сфера збережена більше, ніж пізнавальна, вони із задоволенням включаються у трудову діяльність [2].

Діти з інтелектуальними порушеннями характеризуються особливим розвитком пізнавальної діяльності, якому притаманний недостатньо високий рівень довільної уваги (здатності зосередитися на тому чи іншому завданні), стійкості у сприйманні та аналізі явищ навколишньої дійсності; обмеження уяви. Як позитивні, так і негативні емоції такої дитини характеризуються безпосереднім активним проявом у поведінці (бурхливий прояв радості і невдоволення, незалежно від обставин). Формування розумових та практичних дій здійснюється лише завдяки спеціально організованій корекційній роботі, спрямованій на навчання та виховання. [11]

Діти з порушеннями інтелектуального розвитку можуть мати певні обмеження в набутті комунікативних та соціальних навичок. Ці обмеження зумовлюють уповільнений темп розвитку та навчання дитини, проте вона здатна до навчання, але у власному уповільненому темпі і в обмеженій

кількості. На особливості розвитку дитини значною мірою впливає характер її стосунків з оточенням, що складається впродовж усього життя. Дорослий є тим необхідним рушієм, який власним ставленням до дитини формує її світогляд та сприйняття нею оточуючих і самої себе. Особливого значення стосунки з дорослим набувають у період дошкільного та молодшого шкільного віку. Дитина з інтелектуальними порушеннями специфічно сприймає соціум та виражає емоційне ставлення до нього. Постійне активне залучення дорослого до розвитку дитини сприятиме її входженню в соціум, розвитку у неї необхідних соціально значущих якостей та вольових характеристик, що забезпечать їй активну усвідомлену позицію.

Корекція - це виправлення порушень психічного та фізичного розвитку дитини. Навчання загальноосвітніх предметів має практичну та корекційну спрямованість. Корекційна спрямованість полягає у використанні спеціальних методів і прийомів навчання для корекції та розвитку школярів з опорою на їхні можливості, підготовці школярів до самостійної життєдіяльності.

Діагностика емоційних особливостей підлітків із психоневрологічними захворюваннями (ПНЗ) зазвичай виявляється другорядним завданням під час вивчення інших характеристик вказаної категорії дітей. У той же час, дослідники відмічають значні відмінності емоційних реакцій дітей із ПНЗ і дітей з нормальним рівнем розвитку [1; 4]. Так, М. Вагнерова вказує на велику кількість реакцій, спрямованих проти волі батьків, часту відсутність правильного розуміння соціальної ролі і положення, яскраво виражені труднощі в розрізненні найважливіших рис міжособових стосунків. В. В. Лебединський відмічає особливу залежність розвитку дітей із ЗПР від умов їх виховання, Е.С. Слепович - проблеми у сфері соціальних емоцій: діти не готові до емоційно теплих стосунків з однолітками, в них можуть бути порушені емоційні контакти з близькими дорослими, вони слабо орієнтуються в морально-етичних нормах поведінки. Вказані особливості

дітей із ЗПП створюють додаткові труднощі для подальшої діагностичної і корекційної роботи з ними [3].

Поведінка - найбільш інтегральний зовнішній показник внутрішнього стану особи учня (адаптації -дезаптації, емоційного благополуччя, настрою, мотиваційних і моральних установок. Розвиток психічно нестійких дітей має несприятливий прогноз: негативні прояви зберігаються до 16-17 років, трохи компенсується вихованням [8]. Сім'я допомагає підлітку з особливими потребами долати життєві труднощі, почуття самотності. Джерелом і гарантією емоційного благополуччя підлітка, його інтелектуального та психологічного розвитку, є батьківська любов. Важливу роль в житті підлітків з особливими потребами відіграє соціалізація, тобто входження підлітка в суспільство. Соціалізуватися підліткам з особливими потребами допомагають спеціальні заклади, де вони вчаться і спілкуються, не тільки з тими, хто там навчається, але й з іншими людьми.

Формулювання мети статті. Мета – розробити програму психокорекції поведінки підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку на основі методики драматичної психоелевації та оцінити її ефективність.

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження проводилося на базі спеціальної загальноосвітньої школи «Надія» м. Києва, експериментальну групу склали 41 учень цієї школи, віком 12-15 років, з комбінованими соматичними та психоневрологічними порушеннями, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, заходів з психолого-педагогічної реабілітації.

З метою психокорекції, ми використали методику драматичної психоелевації І. Я. Медведєвої і Т. Л. Шишової [9]. Ця методика спрямована переважно на дітей з нормальним інтелектом. Ми адаптували її для використання у підлітків із порушенням розвитку.

Робота передбачає два етапи. Заняття ведуть два фахівця.

Перший етап - лікувальні етюди. Тривалість - майже два місяці (вісім занять по одному в тиждень). Театральні сценки розігрують як керівники, так і діти разом із батьками. В більшій мірі, це робиться по заздалегідь написаним сценаріям, частково є імпровізацією на задану тему. Кожне з восьми занять проходить під знаком тієї чи іншої провідної теми (злість, образливість, страх, лінь, сором'язливість і т.д.). Крім того, діти беруть участь у спеціальній театралізованій грі, яка починається на першому занятті, кожного разу припиняється на найцікавішому місці і, нарешті, на останньому занятті завершується, викликаючи у дітей яскраві переживання в фіналі.

Другий етап - лікувальний спектакль.

Ми провели 8 групових занять:

Заняття №1

Спочатку кожен підліток намалював собі маску. Ще декілька масок було зроблено нами для різних настроїв та етюдів.

Тема: поганий настрій, грубість.

Попередня розмова з дітьми: ми запитали у дітей, чи люблять ті кіно, театр, чи подобаються їм артисти. Яких артистів знають? Які якості, притаманні артистам, можуть назвати? Чим артисти так подобаються, за що їх люблять? Доповнили висловлювання дітей своїми міркуваннями: артисти вільно, невимушено тримаються, вміють вести бесіду, красиво ходять, красиво сидять і взагалі красиво виглядають, чарівні, люди до них тягнуться, їх люблять, їх наслідують. А все тому, що вони вміють володіти собою. Вони артистичні. Коли актор виходить на сцену, він здатний подолати свій страх, свій поганий настрій.

Якщо навчитися артистизму (а це можливо!), ви теж будете красивими, привабливими, вас будуть любити. А коли людину люблять, поліпшується його самопочуття, він щасливий. Абсолютно необхідно бути трішки артистом в житті. Це не означає прикидатися, фальшивити, а значить вміти володіти собою.

Перехід до етюдів

«Гості». Діти дістають маски задоволеної і незадоволеної людини.

Розігрується кілька ситуацій:

1. До незадоволеного господаря приходять задоволені гості.
2. До задоволеного господаря приходять незадоволені гості.
3. Обидва незадоволені.
4. Обидва задоволені.

Чи можна з незадоволеними обличчями веселитися? (Нехай спробують показати.)

Кажемо, що дуже багато залежить від настрою. Етюд «Оптиміст і песиміст» розігрують провідні (теж закрившись масками). Потім вони кажуть, що часом у людини бувають реальні причини для недовольства і просять дітей показати в ляльках (разом з батьками), від чого у них буває гарний настрій.

Розмова з батьками (або близькими родичами) про психоелевацію і грубість.

Завдання додому:

1. Подумати і показати, як може зіпсуватися хороший настрій. (Варіант: придумати етюд на тему «Найбільш нещасливий або найщасливіший день у моєму житті».)
2. Батькам - скласти «сходи недоліків». Описати детальніше конфліктні ситуації.

Заняття №2

Тема: Різні прояви доброти і агресивності.

Перевірка домашнього завдання.

Бесіда про посмішку. Варіанти посмішок: зарозуміла, глузлива, фальшива. Як зробити, щоб усмішка не була фальшивою? Потрібно налаштуватися на добру хвилю. Що це означає? Хто добрий? Сильні люди зазвичай бувають добрими. І навпаки, добру людину всі вважають сильною. Думають: якщо вона стільки віддає або стільки допомагає іншим, значить,

вона сильна. Сила не обов'язково фізична, буває сильна душа. Від жадібності душа стискається, зменшується, а від щедрості шириться, росте.

Етюди:

1. Дітей просимо показати, як вони поскупилися. Про що вони при цьому думали? А як можна себе вмовити подолати жадібність?

2. Дитина в гарному настрої йде зі школи додому, а на лавочці сидить знайомий хлопчик (дівчинка) і плаче. Спробувати його (її) втішити. Цей етюд не тільки добре розкріпачує дітей, але і служить гарним засобом діагностики.

Оскільки хлопчик (дівчинка) сам повинен вирішити, чи вдалось партнеру його втішити, в етюді швидко виявляється в'язкість, якщо вона у когось з дітей є.

3. Дитина приходить зі школи в поганому настрої, а мама теж в поганому настрої, і їм обом хочеться, щоб їх утішили. Що відбувається далі? (Діагностично в плані сімейних відносин.)

Перерва. Бесіда з батьками про агресивність і про необхідність хвалити невротичних дітей часто, перебільшено і навіть не завжди за справу.

Завдання додому:

1. Загальна завдання: етюд, в якому треба показати свого ворога.
2. Діаграма: намалювати три кола - клас, двір, город. У кожному колі червоним сегментом позначити відсоток хороших людей, чорним - поганих.

Заняття №3

Тема: образливість.

Перевірка домашнього завдання.

Бесіда на тему: «Що вам не подобається в людях?»

Етюди:

1. Дитина потрапляє в новий клас. Як до неї поставляться? Хто їй сподобається? Чи можуть її образити, і якщо можуть, то як?

2. Дитину посадили за парту з тим, хто їй не подобається. Як вона буде себе поводити?

Розвиток «теми ворога» Сказати, що впоратися з ворогом можна різними способами. Ми їх всі вивчимо, але поступово. Для цього потрібно буде виконати кілька завдань. Перше, найлегше: знайти у ворога щось смішне.

Бесіда з батьками про образливість і про покарання.

Завдання додому:

1. Дзеркало.
2. Загальні завдання - придумати рецепт проти уразливості і розповісти, що вийшло; знайти у свого ворога щось смішне.

Заняття №4

Тема: жалість.

Перевірка домашнього завдання, яке слід закінчити завданням про ворога.

Розвиток «теми ворога». Друге завдання - знайти у ворога щось симпатичне. Показати на ляльці, що можна зовсім по-різному поставитися до одного і того ж персонажу, одні і ті ж зовнішні властивості кваліфікувати як позитивні і як негативні.

Етюди:

1. Ведучі показують на ширмі етюд; як один хлопчисько весь час задирався, дражнився. І хлопці (двоє) ображались. А потім вони дізналися, що батько поводить з ним дуже суворо і часто б'є. Один хлопчик порадів: «Так тобі і треба!», а другий пожалів ... І що він відчув? Що ворог не такий вже страшний і бридкий, а жалюгідний. Подальший розвиток ситуації: хлопці підходять до хлопця і починають відверто жаліти. Той злиться, бо йому соромно, він принижений, І справа знову закінчується бійкою. Обговорити цю ситуацію. Запропонувати дітям участь у наступному етюді.

2. В клас приходить новенький. Він кульгає. Задирака його дражнить. Нехай діти по черзі спробують тактовно втішити новенького

Опитування дітей: кого їм шкода?

Кажемо, що жаліти навколишніх треба якомога частіше. Чим частіше людина жаліє інших, тим більш сильнішою вона себе відчуває.

Бесіда з батьками про психотерапію жалістю, співчуттям; про гіперопіку і страхах як її наслідку.

Завдання додому - знайти у ворога щось симпатичне.

Заняття №5

Тема: гіперсором'язливість.

Перевірка домашнього завдання (завдання про ворога перевіряється в останню чергу).

Наступне завдання (додому): знайти, за що ворога можна пожаліти.

Переходимо до теми заняття. Сьогодні ми поговоримо про підвищену сором'язливість. (Сказали, що коли людина в новій, компанії або ситуації, а також в спілкуванні зі старшими відчуває себе дещо обмежено - це цілком нормально і що набагато більш дивно нічого і ніколи не соромитися.) Як впоратися зі своєю надмірною сором'язливістю? Що таке підвищено сором'язлива людина? Це людина, якій завжди незручно, хочеться сховатися, опустити голову, стати невидимкою.

(Попросити показати.) Чому? Тому що вона допускає дві великі помилки: по-перше, думає, що у людей немає інших занять, крім як дивитися на неї; і, по-друге, що оточуючі дивляться на неї обов'язково з насмішкою або злобою.

Так ось, майже ніхто не звертає на вас уваги. У людей маса інших турбот. А вже якщо хтось і дивиться, так це тому, що ви, навпаки, сподобалися. На погане, неприємне зазвичай не дивляться, намагаються скоріше відвести очі, зробити вигляд, що не помітили, відвернутися.

Етюди:

1. «Метро»: двоє сідають один навпроти одного. Один соромиться. Що він думає? (Озвучити думки.) А що думає той, що сидить навпроти? («Який симпатичний хлопчик, який в нього гарний одяг ... і т. д. Тільки він чомусь

відводить очі, опускає голову, сердито морщиться. Але що я такого йому зробив?» Виникає роздратування.)

2. Учень не дивиться в очі, вийшовши до дошки. Що думає вчителька? Як вона буде себе вести? А як вона відреагує, якщо учень буде доброзичливо посміхатися і подивиться на неї ясным поглядом? (Показати.)

Бесіда з батьками про сором'язливість і демонстративність.

Завдання додому:

- а) подолати сором'язливість і розповісти, в якій ситуації це вдалося;
- б) знайти, за що ворога можна пожаліти.

Заняття №6

Тема: боягузтво.

Перевірка домашнього завдання по темі «Ворог».

Спробувати подивитися на себе очима свого ворога і зрозуміти, що йому може в тобі не подобатися, тобто як би влізти в шкуру свого ворога і подивитися на себе з боку. (Завдання важке, і батьки повинні допомогти.)

Етюди «на сором'язливість»:

1. Дитина в незнайомому місці. До неї підходить хлопчик (дівчинка). Заводить розмову. Дитина відповідає сковано, соромиться. Як може витлумачити її сором'язливість партнер (як зарозумілість, похмурість, небажання спілкуватися). Як він відреагує? А як треба було б повестися?

2. До соромливого господаря прийшли соромязливі гості (розіграти всією групою.) Бесіда не клеїться, всі нудьгують. Нарешті приходить товариська людина і розворушує всю компанію. Прийоми: задає питання, пропонує пограти в гру, розповідає яку-небудь цікаву або смішну історію. (Ведучі на закінчення кажуть, що сором'язливість заразлива і, крім того, невічлива.)

Перехід до теми «Боягузтво».

Що таке боягузтво? Це коли видно, що ти боїшся.

Бояться взагалі, всі, з цим складно впоратися, хоча і можна. Сказати, що боягуз не той, хто боїться, а той, хто показує свій страх, хто не в змозі

його подолати. Попросити зобразити боягуза і перерахувати зовнішні ознаки страху. (Часте серцебиття, спітнілі руки, тремтіння і т. д.). Як приховати, що ти боїшся? Уявити, що страх - теж ворог. І надіти уявну маску.

Бесіда з батьками про страхи, в тому числі про страх неуспішності, про шкільні психотравми.

Завдання додому: знайти, за що ворога можна пожаліти.

Заняття №7

Тема: стресова ситуація.

Перевірка домашнього завдання.

Новий рецепт «боротьби з ворогом». Розмова про хуліганів. Одягати уявну маску (розслабляти м'язи обличчя, дивитися «крізь» людину, ніби не помічаючи її, байдуже). Розповісти, що якщо від злої собаки не бігти, а проходити повз неї спокійно, з гідністю, вона не зачепить. Хулігани в цьому, на жаль, нагадують злих собак: відчувають, коли їх бояться. На те ми й артисти, щоб уміти зображати холоднокровність. Треба відпрацювати спокійну ходу, навчитися думати, проходячи повз ворога і хулігана, про щось інше. Нехай діти скажуть, про що вони зазвичай думають в таких випадках.

Розіграти в етюдах (варіюючі ситуації).

Етюди (вибрали дітей, для яких дані проблеми актуальні):

1. Діти ліплять снігову бабу. Просять хлопчика сходити додому за морквиною. Той обурюється: «Що я вам, слуга?».

Хлопці вступають з ним у конфлікт: Чому? Як уникнути конфлікту?

2. Два хлопчика щось один одному розповідають, сміються. Третій вирішує, що вони сміються над ним. Конфлікт. Як треба себе поводити, щоб його уникнути?

3. Діти в щось граються або щось роблять разом. Один хоче завжди бути лідером. Сварка. Як вмовити себе відмовитися від постійних претензій на лідерство?

Перехід до теми. Описати якусь ситуацію, в якій важко стриматися. Одні в таких випадках плачуть, інші сваряться, треті втрачають апетит,

четверті навіть влаштовують істерику. Все це називається «вийти з себе». Давайте згадаємо, хто чого не любить? Від чого ви роздратовуєтесь? А тепер в аналогічній ситуації (нагадати ситуації, про яких йшлося на 3-му занятті) ви змогли б стриматися? Яким чином?

Запропонували показати етюди «в живому плані» за участю інших дітей.

Бесіда з батьками про виховання в рамках традиційної культури про те, як важливо захищати дітей від комп'ютерних ігор та інших шкідливих для психіки спокус сучасного життя.

Завдання додому: а) подолати конфліктну ситуацію, не вийти з себе; б) при зустрічі з ворогом надіти «уявну маску» і розповісти наступного разу на заняттях, що вийшло. Дається тим дітям, хто так і не зміг за час занять примиритися зі своїм ворогом.)

Заняття №8

Тема: виховання оптимізму.

Після перевірки домашніх завдань - бесіда. В житті багато неприємностей, але в одних і тих же обставин можна вести себе по різному. Можна збирати в душі невдоволення, а можна намагатися бути радісним, щасливим. Повернутися до заняття №1, до етюдів про оптиміста і песиміста. Сказати дітям, що тепер їх акторські навички допоможуть подолати песимізм. Запропонувати кілька неприємних ситуацій і поставити перед дітьми завдання знайти в них хороші сторони. Потім попросити, щоб вони самі придумали такі ситуації (при бажанні можуть розіграти).

Бесіди з батьками, рекомендації, перспективні програми роботи.

Після проведення експерименту, вдалося отримати такі результати(рис.1, рис. 2)

Показники особистості учня

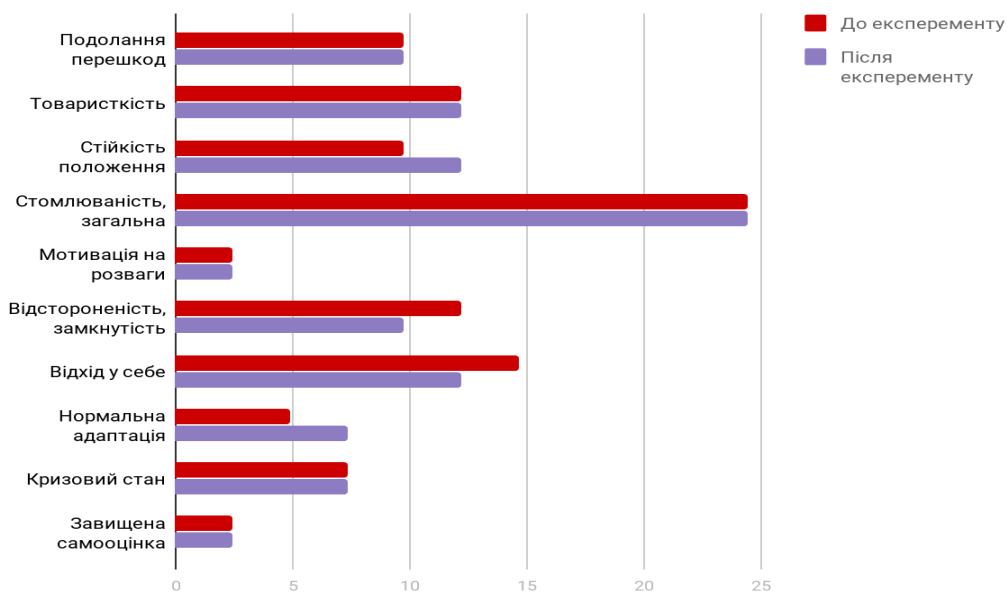

Рис. 1. Результати психокорекції особистості дітей з психоневрологічними захворюваннями за методикою драматичної психоелевації

Діаграма поведінки

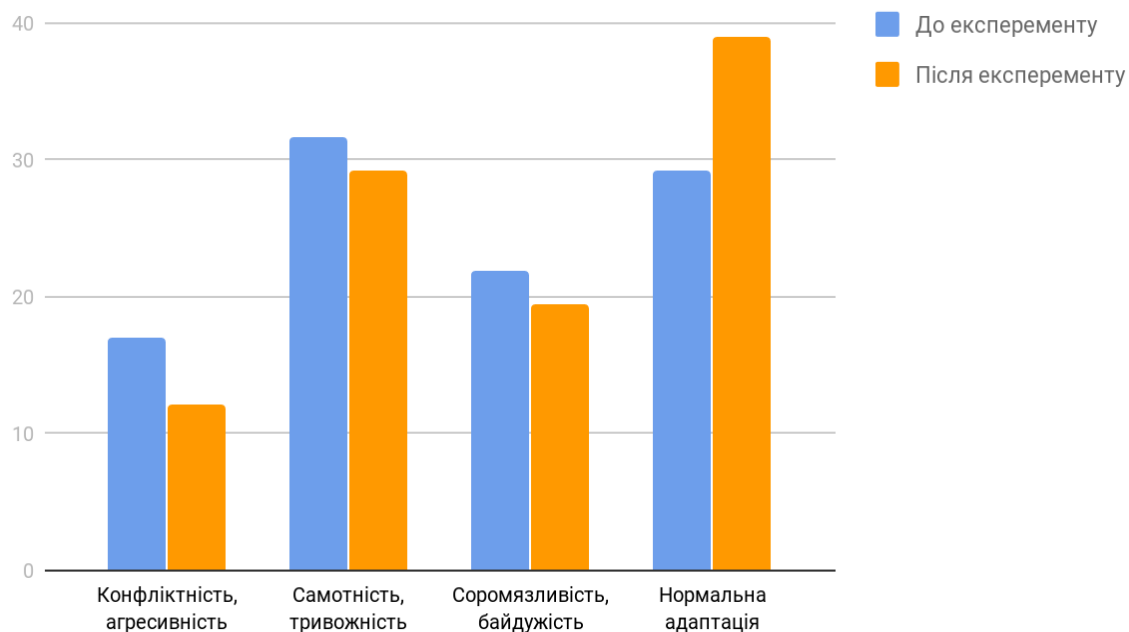

Рис. 2. Результати психокорекції поведінки дітей з психоневрологічними захворюваннями за методикою драматичної психоелевації

Діаграма поведінки показала зміни по всім показникам: нормальна адаптація виросла на 9,76% після психокорекційних занять. Підлітки значно менше соромляться, конфліктують, тривожаться, вони частіше обирають товарицькість замість самотності.

Конфліктність, агресивність до експерименту становила 17,07%, а після експерименту знизилась до 12,20%. Самотність, тривожність до експерименту становила 31,72%, а після експерименту знизилась до 29,27%. Сором'язливість та байдужість до експерименту становила 21,95% та знизилась після експерименту до 19,51%. Середнє значення ознаки до експерименту дорівнює $1,293 \pm 0,461$ ($m = \pm 0,072$). Середнє значення ознаки після експерименту дорівнює $1,390 \pm 0,494$ ($m = 0,077$). Число степенів свободи (f) дорівнює 40. Парний t -критерій Ст'юдента дорівнює 2,080. Критичне значення t -критерію Ст'юдента при даному числі степенів свободи дорівнює 2,021. $t_{\text{спостер}} > t_{\text{крит}}$, зміни ознаки статистично значимі ($p=0,044$).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Внаслідок наявності фізичного недоліку у підлітків з психоневрологічними захворюваннями знижується самооцінка, підвищується тривожність, виникає ризик частих фруструючих реакцій. Тобто розвивається і проявляється дезадаптація на поведінковому рівні, емоційному (у вигляді станів), когнітивному (невміння приймати конструктивні стилі поведінки, конструктивно виходити зі складних ситуаціях). А це, в свою чергу, може стати пусковим механізмом для формування у підлітків з обмеженими можливостями як внутрішньоособистісного конфлікту, так і зовнішнього міжособистісного конфлікту.

Після проведеного корекційних занять за методикою драматичної психоелевації, діаграма поведінки показала зміни по всім показникам: нормальна адаптація виросла на 9,76% після корекційних занять. Підлітки значно менше соромляться, конфліктують, тривожаться, частіше обирають товарицькість замість самотності.

Список використаних джерел

1. Волковська Т. М. Генезис проблеми вивчення затримки психічного розвитку в дітей / Т. М. Волковська // Корекційна педагогіка.- 2003.-№2.- С. 14-20.
2. Гладченко І. В. Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах» (програма з ігрової діяльності, методичні рекомендації, дидактичні матеріали) / І. В. Гладченко.- К., 2012.- 110 с.
3. Дерев'янкіна Н. А. Емоційний світ дитини з ЗПР / Дерев'янкіна Н. А. // Дошкільна освіта: електронний журнал.- 2004.- №14 [Електронний ресурс].- режим доступу: <http://dob.1september.ru>.
4. Довга Н. Про особливості розвитку емоційної сфери / Н. Довга, О. Перелигіна // Дошкільне виховання.- 2007.- №12.- С. 12-16.
5. Дольто Ф. На боці підлітка / Ф. Дольто [пер. з фр. А. К. Борисова].– Катеринбург: Рама Паблішинг, 2013. – 423 с.
6. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посібник / Т. В. Дуткевич.– К.: Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
7. Крайг Г. Психологія розвитку / Г. Крайг [пер. з англ. Н. Мальгіна]. – СПб: Пітер, 2000.– 992 с.
8. Лебединська К. С. Підлітки з порушеннями в афективній сфері / К. С. Лебединська, М. М. Майська, Г. В. Грибанова.- М., 1988. - 316 с.
9. Медведєва І. Я. Діти, ляльки і ми: посібник із лялькотерапії /Медведєва І. Я., Шишова Т. Л.-М., 2014.- 352 с.
10. Токарева Н. М. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібник / Н. М. Токарева, А. В. Шамне.- К., 2017.– 548 с.
11. Чеботарьова О. В. Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання дітей у спеціальних дошкільних закладах» / О. В. Чеботарьова.- К: Poligrand, 2012.- 110 с.

References

1. Volkovs'ka, T. M. (2003), "Genesis of the problem of studying the delayed mental development in children", *Korektsiyna pedahohika*, vol. 2, pp. 14-20.
2. Hladchenko, I. V. (2012), *Kompleks prohramno-metodychnoho zabezpechennya «Zmist korektsiyno-spryamovanoho navchannya i vykhovannya rozumovo vidstalykh ditey u spetsial'nykh doshkil'nykh zakladakh» (prohrama z ihrovoyi diyal'nosti, metodychni rekomendatsiyi, dydaktychni materialy)* [Complex of program-methodical support "Contents of correction-directed training and education of mentally retarded children in special preschool institutions" (program of game activity, methodical recommendations, didactic materials)], K., Ukraine.
3. Derev'yankina, N. A. (2004), *Emotsiynnyy sviyt dytyny z ZPR* [A child's emotional world with ZPR], vol. 14, [Online], available at: <http://dob.1september.ru>.
4. ,Dovha N. and Perelyhina, O. (2007), "On the peculiarities of the development of the emotional sphere", *Doshkil'ne vykhovannya*, vol. 12, pp. 12-16.
5. Dol'to, F. (2013), *Na botsi pidlitka* [On the side of a teenager], Rama Pabliishynh, Katerynburh, Russia.
6. Dutkevych, T. V. (2012), *Dytyacha psykholohiya: navch. posibnyk* [Children's Psychology: Teach. manual], Tsentr uchbovoyi literatury, Kyiv, Ukraine.
7. Krayh, H. (2000), *Psykholohiya rozvytku* [Psychology of Development], Piter, SPb, Russia.
8. Lebedyns'ka, K. S. Mays'ka, M. M. and Hrybanova, H. V. (1988), *Pidlitky z porushennyamy v afektyvniy sferi* [Adolescents with disorders in the affective area], Moscow, Russia.
9. Medvedyeva, I. Ya. and Shyshova, T. L. (2014), *Dity, lyal'ky i my: posibnyk iz lyal'koterapiyi* [Children, dolls and us: the manual on lilotherapy], Moscow, Russia.

10. Tokareva, N. M. and Shamne, A.V. (2017), *Vikova ta pedahohichna psykholohiya: navch. posibnyk* [Age and pedagogical psychology: teach. manual], Kyiv, Ukraine.

11. Chebotar'ova, O.V. (2012), *Kompleks prohramno-metodychnoho zabezpechennya «Zmist korektsiyno-spryamovanoho navchannya i vykhovannya ditey u spetsial'nykh doshkil'nykh zakladakh» (prohrama z trudovoho vykhovannya, metodychni rekomendatsiyi, dydaktychni materialy)*[Complex of program-methodical support "The content of correctional-directed education and upbringing of children in special preschool institutions" (program on labor education, methodical recommendations, didactic materials)], Poligrand, Kyiv, Ukraine.